

Proszę do 25 marca br. o zapoznanie z załączonymi treściami podręcznikowymi, a następnie rozwiązanie adekwatnych zadań z kart pracy (w przypadku kl. IV zadania w podręczniku).

Są to materiały obowiązkowe, więc większość z Was ma je już w wersji papierowej. Nie mniej jednak przesyłam wersję elektroniczną.

W razie trudności ze zrozumieniem treści lub znalezieniem prawidłowych rozwiązań proszę o kontakt email: info@lekcje-historii.com i/lub Skype: wojtek5324 w czasie, jaki jest przewidziany na lekcje.

JAK KSZTAŁTOWAŁ SIĘ NARÓD POLSKI?

ZANIM POZNASZ NOWY TEMAT

1. Wymień stany, z których składało się społeczeństwo w I Rzeczypospolitej.
2. Określ, jakie grupy społeczne uczestniczyły w powstaniach narodowych.

■ KU WSPÓŁCZESNEMU NARODOWI

Słowo *naród* w języku staropolskim było rozumiane w różny sposób – definiowało całą ludzkość, ludność posługującą się wspólnym językiem i charakteryzującą się jednolitą kulturą lub stan społeczny posiadający prawa polityczne w państwie. W czasach I Rzeczypospolitej mianem Polaków szlachta określała przede wszystkim reprezentantów własnego stanu. Pochodzenie etniczne nie odgrywało wówczas decydującej roli, choć wierzano, że szlachta, w przeciwieństwie do pozostałych mieszkańców Rzeczypospolitej, wywodzi się od słynącego z waleczności starożytnego ludu Sarmatów.

Pod koniec XVIII w. naród zaczęto postrzegać szerszej. Polscy myśliciele oświeceniowi zachęcali do traktowania elit mieszczańskich na równi ze szlachtą pod

względem przynależności narodowej. Poza obrębem narodu nadal pozostawała najliczniejsza grupa społeczna – chłopci. Byli oni pozbawieni edukacji oraz wolności osobistej, nie uczestniczyli także w życiu politycznym, więc w bardzo niewielkim stopniu identyfikowali się z państwem. Ponadto traktowali szlachtę jako panów, a nie rodaków, dlatego pomiędzy tymi warstwami społecznymi długo nie istniało poczucie wspólnoty narodowej.

Dopiero w drugiej połowie XIX w. ukształtował się nowoczesny naród polski, połączony nie tylko językiem i kulturą, lecz także przekonaniem o wspólnym pochodzeniu etnicznym oraz wspólnej historii. Dzięki licznym przemianom społecznym, politycznym i gospodarczym obejmował już wówczas zarówno elity społeczne, jak i chłopów oraz robotników. Chłopi po

ŹRÓDŁA I INTERPRETACJE NARÓD POLITYCZNY

Oświeceniowy publicysta Stanisław Staszic w *Przestrofach dla Polski* przedstawił swoją opinię dotyczącą uznawania za naród tylko szlachtę.

Przezacny stanie szlachecki! Nie możesz inaczej powiedzieć, jak przyznać, że nie mieścisz w sobie wszystkich Polaków, tylko jedną część, że nie jesteś całym narodem polskim, tylko jednym stanem jego, stanem obrończym, stanem rycerstwa. [...] Stan szlachecki, jakimkolwiek imieniem nazwie się, czy stanem reprezentującym naród polski, czy absolutnym panem jego, w każdym przypadku dla swojego zachowania przymuszony jest wcale inną przedsięwziąć drogę nad tę, którą szedł dotychczas. Nie może o sobie radzić osobno, ale musi radzić o narodzie, a przez urządzenie narodu dopiero radzić o sobie. [...] Ratuń się szlachto!

Nie potrzeba, abyś traciła twoje swobody i wolność, ale potrzeba, abyś twoje prawa upowszechniła, abyś powiększyła liczbę obywateli swobodnych i wolnych. Nie uratujesz się konstytucją częściową, czyli, że tak rzekę, połataną. Ale uratujesz się konstytucją zupełnie nową i cały naród polski obejmującą. Jest to epoka, gdzie Polska zupełnie odpaść odmianie powinna.

Źródło: S. Staszic, *Przestrogi dla Polski. Przemowa imieniem narodu polskiego do pierwszego w tym narodzie stanu*, Warszawa 1790.

? PRACA ZE ŹRÓDŁAMI

1. Scharakteryzuj poglądy Stanisława Staszica dotyczące postawy szlachty.
2. Odpowiedz, do jakich działań autor zachęcał przedstawicieli stanu szlacheckiego.

reformach uwłaszczeniowych zyskiwali świadomość swojej odrębności narodowej. W szkołach, urzędach oraz podczas służby wojskowej, gdzie używano języka niemieckiego lub rosyjskiego, doświadczali represji związanych z własną mową oraz wyznawaną wiarą katolicką. Z tego powodu coraz częściej dochodziło do sporów pomiędzy nimi a zaborcami dążącymi do wyeliminowania polskości.

■ W OBRONIE POLSKOŚCI

W XIX w. wśród ludności całej Europy zaczęła kształtować się nowoczesna **świadomość narodowa**. Proces ten objął także Polaków, mimo że nie posiadali oni wówczas niepodległego państwa oraz zamieszkiwali obszary podporządkowane trzem dużym i silnym krajom. Zaborcy podejmowali intensywne działania zmierzające do wynarodowienia mieszkańców opianowanych przez siebie ziem. W zaborze pruskim i do połowy XIX w. również w austriackim prowadzono **germanizację**, a w zaborze rosyjskim **rusyfikację**. Ponadto rządy zaborcze dążyły do osłabienia polskich inicjatyw w gospodarce. Dlatego Polacy musieli nie tylko oprzeć się działaniom narzucanym im przez władze zaborcze, lecz także zbudować silną tożsamość narodową pozwalającą na obronę swojej tradycji i wspólnych

PRZYPOMNIJ SOBIE

Nacjonalizm

Nacjonalizm rozwinął się w XIX w. Ideologia ta na najwyższym miejscu stawiała naród oraz jego interesy, których realizację zapewnić miało jednolite pod względem narodowym państwo. Nacjonaliści we wrogi sposób odnosili się do mniejszości narodowych – planowali je poddać przymusowej asymilacji lub usunąć. Według nich zasięg terytorialny kraju powinien obejmować tereny zamieszkiwane przez określony naród. Skrajną odmianą nacjonalizmu jest szowinizm bezkrytycznie odnoszący się do własnego narodu, stawiający go ponad innymi.

interesów. W procesie uświadamiania poczucia narodowego ludności wiejskiej i miejskiej wykorzystywano czynniki łączące wszystkich Polaków – język, kulturę, religię oraz historię. Do innych zadań mających na celu rozbudzenie wspólnej tożsamości narodowej należały: starania o udział chłopów w powstaniach, działalność edukacyjna i gospodarcza, rozwój kultury oraz walka o prawa polityczne dla Polaków.

■ Kulturkampf

W latach 1871–1878 kanclerz Niemiec Otto von Bismarck prowadził kampanię polityczną skierowaną przeciwko wpływom Kościoła katolickiego, określaną jako kulturkampf. Ofiarami represji religijnych stali się m.in. Polacy, którzy we wschodniej części cesarstwa niemieckiego stanowili największą grupę osób wyznających katolicyzm. Działania Bismarcka nie odniosły sukcesu, a dodatkowo uświadomiły wielu mieszkańcom Prus ich polskie pochodzenie.

Otto von Bismarck pełnił funkcję kanclerza zjednoczonych Niemiec w latach 1871–1890. Podczas swoich rządów dążył do zbudowania silnego państwa, pozbawionego wszelkiego rodzaju separatyzmów narodowych.

■ fotografia, Niemcy, XIX w.

? Jakie skutki wywołała polityka kulturkampfu?

MIECZYŚLAW LEDÓCHOWSKI

1822–1902

Pochodził z rodziny ziemiańskiej. Na początku lat 60. zaczął pełnić funkcje arcybiskupa poznańskiego oraz gnieźnieńskiego. Jego relacje z władzami pruskimi były poprawne aż do wprowadzenia przez Bismarcka polityki kulturkampfu. Ledóchowski wystąpił wówczas przeciwko zakazowi nauczania

religii w języku polskim. Sprzeciwił się również kontroli państwowej, jaką roztoczono nad kształceniem kleryków. Spotkały go za to liczne kary finansowe, a w 1874 r. został uwięziony. Dopiero nadanie mu rok później godności kardynalskiej przyczyniło się do jego uwolnienia. Musiał jednak opuścić Wielkopolskę, a także zrzec się funkcji arcybiskupa poznańskiego i gnieźnieńskiego. Dalsze lata życia spędził w Watykanie, gdzie pełnił różne funkcje kościelne.

ŹRÓDŁA I INTERPRETACJE

UPOWSZECHNIENIE ŚWIADOMOŚCI NARODOWEJ

Krakowski historyk Józef Szujski przedstawił znaczenie tradycji historycznej w procesie budowania nowoczesnego narodu polskiego.

Owa osobowość narodów [...] polega na pilnowaniu i strzeżeniu przekazanego przez przeszłość skarbu tradycji wszelakich, jakie pozostały, na rozeznaniu się w ciągłości i konsekwencji życia narodowego z przeszłością [...]. Zachowując tę ciągłość narodową, jesteśmy synami Kościoła katolickiego, obrońcami cywilizacji zachodniej, spadkobiercami wszystkiego złego i wszystkiego dobrego, co nasz ojciec, dziad i pradziad popełnili. Zachowując tę ciągłość, opatrujemy każdego wpuszczonego świeżo do obozu narodowego

[tzn. chłopów] w prawa i wkładamy nań obowiązki, które z niej wypływają. Dzisiaj [po powstaniu styczniowym] po całym stuleciu ciężkiej niedoli, dopełniła się miarka odkupienia win, uwłaszczenie stało się ciałem we wszystkich ziemiach narodu polskiego, jesteśmy równi braterstwem i niewolą.[...] Że zaś owe masy, podane szatańskiej propagandzie wynarodowienia, oderwania od pnia przeszłości, słyszeć nie mogą, niechże posłuchają ci, którzy siac będą ziarno przyszłości w tę masę, aby plon wydała.

Źródło: J. Szujski, *Kilka prawd z dziejów naszych ku rozważeniu w chwili obecnej*, Kraków 1867, s. 4.

? PRACA ZE ŹRÓDŁAMI

1. Odpowiedz, jaką rolę autor przypisywał historii w procesie narodotwórczym.
2. Wymień cele, które Józef Szujski wskazywał Polakom. Określ, do czego miały one doprowadzić.

■ KULTURA NARODOWA I RELIGIA

Spośród ludności zamieszkującej tereny zaborów pruskiego i rosyjskiego Polacy jako nieliczni wyznawali katolicyzm, który odegrał istotną rolę w kształtowaniu ich świadomości narodowej. Praktyki kościelne pomagały utrwalać wśród wiernych znajomość języka polskiego – w świątyniach katolickich używano go podczas kazań, śpiewano w nim pieśni i odmawiano modlitwy. Ważnym elementem spajającym naród były

Dzieci ze szkoły we Wrześni zastrajkowały przeciwko prowadzeniu lekcji religii w języku niemieckim. Patriotyczna postawa młodych Polaków była podziwiana i stawiana za wzór kolejnym pokoleniom.

■ fotografia, Września, XX w.

również kultury świętych związanych z polską historią lub do niej nawiązujące, m.in. maryjny, św. Wojciecha i św. Stanisława. Więzy pomiędzy Polakami pochodzącymi z różnych zaborów wzmacniały się także dzięki licznym pielgrzymkom do sanktuariów. Wiarę katolicką zaczęto utożsamiać z polskością – księża w swoich kazaniach nawiązywali do ważnych rocznic historycznych, kultury i tradycji polskiej, a za działalność patriotyczną często byli prześladowani. W tym okresie utrwał się stereotyp Polaka katolika, co prowadziło do odmawiania przynależności narodowej rodakom wyznającym inne religie.

Ważnym elementem rozwoju narodowości była także **edukacja patriotyczna**, która przywiązywała szczególną wagę do polskiej historii. Wiedzę na temat przeszłości Rzeczypospolitej przeciwstawiano informacjom przekazywanym w szkołach państw zaborczych. Propagowaniem tych treści zajmowały się towarzystwa oświatowe, wykorzystywano również pisma, które docierały do ludności wiejskiej. **Nurt historyczny** zainspirował także artystów – **Henryk Sienkiewicz** pisał powieści o sukcesach polskich wojsk, **Jan Matejko** malował obrazy przedstawiające ważne wydarzenia z przeszłości. W konsekwencji wszystko to doprowadziło do zbudowania na początku XX w. silnego poczucia narodowości.

Ku pokrzepieniu serc

Polscy artyści w okresie zaborów poruszali w swojej twórczości tematy związane z ojczyzną. Często odwoływali się do przeszłości Polski, zwłaszcza jej największych sukcesów. Miało to służyć pokrzepieniu serc rodaków żyjących bez własnego państwa, nierzadko pozbawionych możliwości kultywowania tradycji. W drugiej połowie XIX w. na terenie Galicji, gdzie władze austriackie wprowadziły szeroką autonomię, powstało wiele inicjatyw społecznych o charakterze patriotycznym. Wznoszono pomniki, wydawano czasopisma i organizowano uroczystości gromadzące wielu Polaków żyjących w różnych zaborach.

Odsłonięcie pomnika grunwaldzkiego w Krakowie odbyło się w 500. rocznicę bitwy – 15 lipca 1910 r. W uroczystościach tych wzięło udział ok. 150 tys. osób. Fundatorem monumentu był Ignacy Jan Paderewski, który wygłosił wówczas przemowę. Na cokole pomnika umieszczono napis: *Pracjom chwala – braćiom na otuchę.*

▪ fotografia, Kraków, 15 VII 1910 r.

Jan Matejko został sfotografowany w swojej pracowni na tle obrazu *Konstytucja 3 maja 1791 r.*, który namalował w 1891 r. Dzieła tego artysty przedstawiały najważniejsze wydarzenia z przeszłości Polski lub nawiązywały do nich.

▪ fotografia, Kraków, 1891 r.

? Jaki wpływ na kształtowanie się świadomości narodowej Polaków miały przedstawione działania?

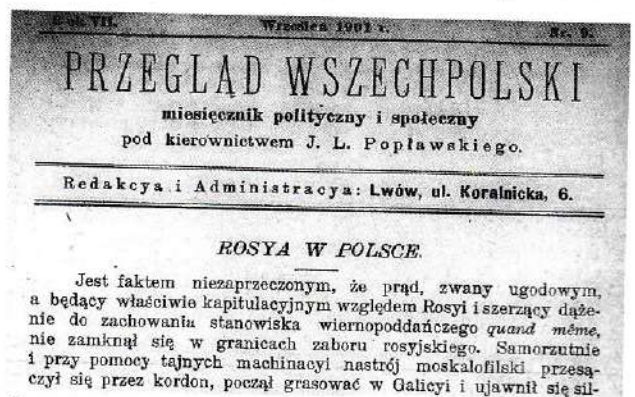
Na obszarach zamieszkałych przez Polaków, szczególnie na Kresach Wschodnich, równocześnie kształtował się nie tylko nowoczesny naród polski, lecz także ukraiński, białoruski, litewski i łotewski. Choć jedynie niektóre z nich posiadały tradycję własnej państwowości, wszystkie dążyły do zbudowania odrębnej tożsamości narodowej. Często przy tym traktowały Polaków jako dotychczasowych ciemniźcicieli.

RUCH NARODOWY

Wraz z kształtowaniem się nowoczesnego narodu pod koniec XIX w. zaczęła się rozwijać ideologia nacjonalistyczna, w której najważniejsze miejsce zajmował naród oraz jego interesy.

Głównym celem najważniejszego polskiego stronnictwa nacjonalistycznego – **narodowej demokracji (ND)**, zwanej także endecją – w XIX w. oraz na początku XX w. było odzyskanie niepodległości przez Polskę. Narodowcy propagowali ideę **solidaryzmu społecznego**, zakładającego współpracę i wspieranie się Polaków w trzech zaborach bez względu na przynależność do klas społecznych. Podejmowali wiele działań mających na celu wzmocnienie polskiej tożsamości narodowej na ziemiach zaboru pruskiego, gdzie Polacy na co dzień stawiali opór silnemu nacjonalizmowi

niemieckiemu – m.in. wydawali i kolportowali publikacje w języku polskim. Często odnosili się z niechęcią do mniejszości narodowych zasiedlających tereny zamieszkałe w większości przez Polaków i uważali, że ich przedstawicieli należy zmusić do asymilacji lub emigracji. Poglądom tym towarzyszyły również antysemityzm i brak tolerancji wobec mniejszości religijnych w zdominowanej przez katolicyzm społeczności polskiej. Głównym ideologiem polskiego ruchu narodowego był **Roman Dmowski**, autor *Mysli nowoczesnego Polaka*.

„Przegląd Wszechpolski” propagował idee głoszone przez Narodową Demokrację, a stanowisko redaktora naczelnego pełnił w nim Roman Dmowski.

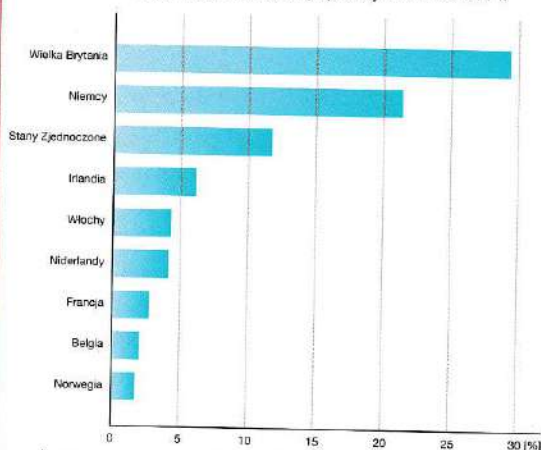
▪ czasopismo, Polska, XX w.

BLIŻEJ NAS

Współczesny naród polski

Obecnie pod pojęciem naród rozumie się trwałą wspólnotę ludzi, która została ukształtowana w procesie historycznym na danym terytorium. Charakteryzuje się ona poczuciem wspólnej tożsamości powodującej jej odrębność wobec innych narodów lub grup etnicznych. Posiada ona własne symbole narodowe, takie jak flaga, godło i hymn, a także celebrytuje święta upamiętniające najważniejsze wydarzenia z historii narodu. Jej członków zazwyczaj łączy również wspólny język oraz kultura, której poszczególne elementy – m.in. dzieła sztuki, utwory literackie, zabytki oraz obyczaje – składają się na dziedzictwo narodowe. Współczesny naród polski ulega ciągłym zmianom wywoływanym przez czynniki wewnętrzne i zewnętrzne. Procesy globalizacyjne wpływają na upodobnienie polskiej kultury do kultur innych narodowości. Dzieje się tak m.in. dlatego, że ludzie swobodnie przemieszczają się po świecie, a nierzadko osiedlają się także w nowych miejscach i stają się obywatelami innych państw. Wstąpienie Polski do struktur unijnych ułatwiło możliwość emigracji, co przyczyniło się do zwiększenia liczby osób wyjeżdżających za granicę. Najczęściej ich celem jest znalezienie dobrze płatnej pracy zarobkowej, dlatego większość emigrantów stanowią osoby w młodym wieku. Ma to wpływ na zauważalny w Polsce od kilku lat spadek liczby urodzeń dzieci. Według prognoz demograficznych w najbliższym czasie może dojść do ujemnej wartości przyrostu naturalnego. Ponadto następuje odpływ ludności z miast do wsi, co często jest efektem rozbudowy miejscowości znajdujących się bezpośrednio przy dużych ośrodkach miejskich. Ludność Polski jest stosunkowo jednorodna pod względem narodowym. Oprócz Polaków zamieszkują Rzeczpospolitą mniejszości narodowe (m.in. Ukraińcy, Niemcy, Litwini) oraz etniczne (Kaszubi, Ślązacy, Tatarzy). Zachowują one odrębność kulturalną, posługują się własnym językiem oraz kultywują swoje obyczaje. Przed II wojną światową odsetek osób deklarujących inną przynależność narodową lub etniczną był znacznie wyższy niż współcześnie. Wówczas wynosił on ok. 30%, obecnie liczba ta jest 10-krotnie mniejsza. Wpływ na to miały przesunięcia granic i masowe przesiedlenia ludności w połowie lat 40. XX w.

Emigranci przebywający czasowo powyżej 3 miesięcy za granicą według kraju przebywania w 2011 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	Miasta	Wieś
Stan ludności w tys. (2002 r.)	38230,1	23610,4	14619,7
Stan ludności w tys. (2011 r.)	38511,8	23405,9	15105,9
Różnica w latach 2002–2011 (przyrost/ubytek w tys.)	281,7	-204,5	486,2

Źródło: http://www.stat.gov.pl/gus/5840_13164_PLK_HTML.htm, s. 47.

Źródło: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbr/gus/LUD_raport_z_wynikow_NSP2011.pdf, s. 102.

? PRACA ZE ŹRÓDŁAMI

1. Scharakteryzuj zmiany statystyczne dotyczące liczby osób mieszkających w miastach i na wsi.
2. Określ, do jakich kręgów kulturowych należą kraje najczęściej wybierane przez Polaków jako miejsce emigracji.
3. Odszukaj w różnych źródłach informacje dotyczące szacunkowej liczby Polaków, którzy po wstąpieniu przez Polskę do Unii Europejskiej wyemigrowali z kraju.

ĆWICZENIA

1. Omów cechy wyróżniające naród.
2. Przedstaw proces kształtowania się narodu polskiego w XIX i na początku XX w.
3. Scharakteryzuj współczesny naród polski. Podaj najważniejsze – według Ciebie – problemy, które go dotyczą.

4. Jak kształtował się naród polski?

Zadanie 1.

Wykonaj polecenia na podstawie ilustracji i wiedzy własnej.

- a) Odpowiedz, jaki cel przyświecał XIX-wiecznym artystom tworzącym pod zaborami dzieła o tematyce historycznej.

- b) Uzasadnij tezę: *W procesie uświadamiania poczucia narodowego ludności wiejskiej i miejskiej wykorzystywano czynniki łączące wszystkich Polaków – język, kulturę, religię oraz historię.*

- c) Zaznacz właściwe zakończenie zdania.

• Swobodny rozwój działalności patriotycznej nastąpił w 2. połowie XIX w. na terenie zaboru

- A austriackiego.
 B rosyjskiego.
 C pruskiego.

Zadanie 2.

Wykonaj polecenia na podstawie fragmentów tekstów źródłowych.

Tekst AFragment tekstu J.I. Kraszewskiego *Rachunki* z roku 1868, Poznań 1869 r.

W szkołach, uchwałą dnia 10 lutego Komitetu Urządzającego, przez cesarza potwierdzoną, nakazano z początkiem roku szkolnego 1868–9 we wszystkich średnich zakładach naukowych okręgu warszawskiego wykład przedmiotów fizyko-matematycznych i historycznych (dotąd w polskim języku) zmienić na rosyjski. [...] Że te zmiany, na równi ze skasowaniem wielu zakładów, gimnazjów i instytutów naukowych, z podniesieniem opłat od uczniów – nie posiłkują oświacie, ale ją utrudniają [...].

Źródło: *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole*, nr 44a: *Królestwo Polskie po powstaniu styczniowym*, oprac. H. Brodowska, Warszawa 1961, s. 23.

Tekst B

Okólnik Murawjewa z dn. 24 marca st. st. [starego stylu – zgodnie z kalendarzem juliańskim obowiązującym w Cesarstwie Rosyjskim] 1864 r.

[...] proszę wydać rozkaz zupełnego zniszczenia we wszystkich miastach i miasteczkach Guberni napisów polskich, szyldów, ogłoszeń niemniej [a także] rachunków restauracyjnych, sklepowych recept aptecznych, z obowiązkiem zastąpienia ich napisami w języku rosyjskim. [...]

Okólnik gen. Gubernatora wileńskiego Potapowa z dn. 9 lipca st. st. 1868 r.

Okólnikiem z dn. 22 marca [...] poleciłem, aby osoby winne użycia mowy polskiej poddawać karom pieniężnym. Określiłem również, że mowy tej nie wolno [używać] w urzędach, u przedstawicieli władzy, w ogóle w sprawach służbowych, w świątyniach, teatrach, klubach i innych miejscach zebrań, także na ulicach. [...] Uważam za konieczne wyjaśnić, że zabrania się mówić po polsku także we wszystkich innych miejscach publicznych, jako to: jadłodajniach, cukierniach, kawiarniach, [...] handlach win, sklepach, sklepikach i magazynach, w ogrodach publicznych na zabawach; w drukarniach [...] zakładach fotograficznych i w ogóle wszystkich miejscach, do których publiczność ma prawo wstępu.

Źródło: *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole średniej*, z. 52, Kraków 1923, s. 60–61.

a) Wymień działania władz rosyjskich mające na celu utrudnianie nauki języka polskiego.

b) Wyjaśnij, dlaczego rusyfikacji poddano dzieci i młodzież.

c) Przedstaw podobieństwa pomiędzy działaniami władz rosyjskich na Litwie i w Królestwie Polskim.

Zadanie 3.

Wpisz literę „P” przy zdaniach prawdziwych, a „F” – obok wypowiedzi fałszywych.

- W czasach I Rzeczypospolitej mianem *Polacy* określano szlachtę i mieszczan.
- Pod koniec XVIII w. pojęcie *naród* rozszerzono również na chłopów.
- Duży wpływ na zmianę definicji tego pojęcia miały idee oświeceniowe.
- W 2. połowie XIX w. ukształtował się nowoczesny naród polski, w którego skład wchodził przedstawiciele elit społecznych, chłopów i robotnicy.

Zadanie 4.

Wykonaj polecenia na podstawie karykatury.

a) Zaznacz właściwe zakończenia zdań.

• Postać na karykaturze oznaczona literą A to

- A Józef Piłsudski.
- B Franciszek Stefczyk.
- C Hipolit Cegielski.
- D Otto von Bismarck.

• Karykatura ta odnosi się do

- A polityki rusyfikacyjnej.
- B polityki zachęcania.
- C polityki kulturkampfu.
- D niemieckiej polityki kolonizacyjnej.

b) Wyjaśnij, na czym polegała i do czego miała doprowadzić polityka wskazana przez Ciebie w poprzednim ćwiczeniu.

PRZEMIANY SPOŁECZNE W XIX WIEKU

ZANIM POZNASZ NOWY TEMAT

1. Odpowiedz, jakie ideologie rozprzestrzeniły się w Europie podczas wojen napoleońskich i Wiosny Ludów.
2. Wyjaśnij, w jaki sposób doszło do ukształtowania się współczesnego narodu polskiego.

■ NOWE GRUPY SPOŁECZNE

W konsekwencji rozpadu systemu stanowego oraz w wyniku zastąpienia opartego na własności ziemskiej feudalizmu ustrojem kapitalistycznym wyłoniły się nowe grupy społeczne. Do grona wielkich posiadaczy ziemskich mogli dołączyć przez zakup ziemi bogaci mieszczaństwo, tworząc warstwę **ziemiaństwa**. Obok nich na wsi żyli chłopci, którzy po uzyskaniu wolności osobistej oraz otrzymaniu na własność użytkowanej ziemi zaczęli samodzielnie prowadzić swoje gospodarstwa. Także wśród nich występowało duże rozwarstwienie majątkowe.

W ustroju kapitalistycznym o zamożności decydował przede wszystkim posiadany kapitał, dobrze za-inwestowany w przedsiębiorstwa produkcyjne oraz handlowe. Mieszczańską elitę posiadaczy fabryk i dużych zakładów tworzyła bogata **burżuazja**. Właściciele drobnych zakładów produkcyjnych i usługowych określano natomiast **drobnomieszczaństwem**. Na najniższym poziomie hierarchii społecznej znajdowała się najliczniejsza grupa mieszkańców miast, czyli **proletariat**. Tworzący ją robotnicy żyli w bardzo trudnych warunkach materialnych i aby się utrzymać, musieli całkowicie poświęcić się ciężkiej oraz słabo płatnej

PRZYPOMNIJ SOBIE

Upadek świata feudalnego

W ostatnim ćwierćwieczu XVIII stulecia doszło do wydarzeń, które zapoczątkowały trwający w Europie do naszych czasów proces demokratyzacji życia politycznego. System stanowy, w którym niewielka część społeczeństwa, uważająca się za szlachetnie urodzoną, miała prawa polityczne, został zastąpiony demokracją parlamentarną. Udziału w sprawowaniu władzy nie ograniczały już pochodzenie i wyznanie religijne obywatela. Pierwszym z tych wydarzeń było uchwalenie w 1776 r. *Deklaracji niepodległości Stanów Zjednoczonych*, która głosiła: *Uważamy następujące prawdy za oczywiste: że wszyscy ludzie stworzeni są równymi, że Stwórca obdarzył ich pewnymi nienaruszalnymi prawami, że w skład tych praw wchodzi prawo do życia, wolności i dążenia do szczęścia*. Słowa te nie dotyczyły jednak ani amerykańskich Indian, ani niewolników, ani kobiet. W 1789 r. we Francji wybuchła rewolucja, w której wyniku obalono absolutne rządy króla Ludwika XVI i wprowadzono republikę. Zniesiono wówczas dotychczasowe przywileje stanowe, a prawa polityczne ostatecznie otrzymali obywatele dysponujący odpowiednim majątkiem. W kolejnych latach Napoleon Bonaparte wraz ze swoimi zwycięstwami przeniósł reformy społeczne wprowadzone w ramach rewolucji francuskiej do innych krajów europejskich. Jednak jeszcze przez wiele następnych dziesięcioleci praw politycznych pozbawieni byli chłopci, robotnicy oraz kobiety. Walka o równouprawnienie tych grup społecznych zdominowała życie polityczne na przełomie

XIX i XX w. Związane z tym procesy na ziemiach polskich, podzielonych pomiędzy trzech zaborców, przebiegały w różnym tempie i uzależnione były od przeobrażeń ustrojowych w Austro-Węgrzech, Niemczech i Rosji.

Podpisanie Deklaracji niepodległości Stanów Zjednoczonych odbyło się 4 lipca 1776 r. Autorami jej tekstu byli: Thomas Jefferson, John Adams i Benjamin Franklin.

■ obraz Johna Trumbulla, *Stany Zjednoczone, XIX w.*

pracy fizycznej. Robotnicy nie mieli zagwarantowanych żadnych ubezpieczeń, dlatego choroba lub kaleczność oznaczały brak środków do życia dla całej rodziny. Pracować musiały często też dzieci – rodziców nie stać było na opłacenie ich edukacji, dlatego nie miały one szans na poprawę swojej sytuacji oraz awans społeczny.

Warstwą, która była najbardziej świadoma potrzeby zmian gwarantujących prawa dla robotników oraz chłopów, była **inteligencja**. Tworzyli ją przedstawiciele dawnej szlachty lub mieszczaństwa, którzy dzięki uzyskanemu wykształceniu mieli możliwość utrzymania się z pracy umysłowej (pisarze, publicyści, artyści, nauczyciele, lekarze, prawnicy, księża). To właśnie z ich spostrzeżeń o niesprawiedliwości społecznej oraz wyzysku najuboższych warstw zrodziły się nowe koncepcje społeczne. Zaczęli oni wówczas tworzyć partie polityczne broniące praw chłopów i robotników.

■ SPRAWA CHŁOPSKA

Najliczniejszą grupę społeczeństwa polskiego stanowili chłopci, którzy w pierwszej połowie XIX w. pozostawali nadal w zależności pańszczyźnianej od panów feudalnych. Początkowym krokiem na drodze do uzyskania przez mieszkańców wsi równouprawnienia było nadanie im wolności osobistej. Dzięki temu synowie chłopscy mogli bez przeszkód ze strony pana przenosić się ze wsi do miast. Zmiany te dokonały się już w 1807 r. w Księstwie Warszawskim.

Najważniejszym etapem usamodzielniania się chłopów było przekazanie im na własność uprawianej przez nich ziemi, czyli **uwłaszczenie**. W zaborze pruskim zostało to przeprowadzone etapami w latach 1808–1850, w Galicji władze wydały odpowiednie dekryty w 1848 r., a w Królestwie Kongresowym doszło do niego w wyniku powstania styczniowego w 1864 r. Odtąd chłopci mogli samodzielnie funkcjonować na rynku. Ich gospodarstwa, zwłaszcza w Galicji, były jednak zazwyczaj niewielkie i nie miały szans konkurować z ogromnymi majątkami, które nadal pozostawały w rękach ziemian.

Pod koniec XIX w. chłopci zaczęli dążyć do zdobycia praw politycznych, aby uzyskać możliwość zabiegania o poprawę swojej sytuacji w parlamencie. W 1895 r. w Galicji zainicjowano działalność Stronnictwa Ludowego, przekształconego wkrótce w **Polskie Stronnictwo Ludowe**. Jednym z jego polityków był **Wincenty Witos**, który reprezentował sprawę chłopską w parlamencie galicyjskim i austriackim. Ruch ludowy odegrał również ogromną rolę w kształtowaniu świadomości narodowej, a także przyłączył się do działań w zakresie

— WINCENTY WITOS —

1874–1945

Był politykiem, działaczem ruchu ludowego, wielokrotnym premierem Rzeczypospolitej Polskiej. Urodził się w ubogiej rodzinie chłopskiej w Galicji. W 1895 r. wstąpił do Stronnictwa Ludowego. W 1914 r. został wiceprezesem PSL-Piast. W 1918 r. odmówił wejścia do pierwszych dwóch rządów socjalistycznych. W latach międzywojennych zasiadał w polskim sejmie i trzykrotnie pełnił funkcję premiera. Po zamachu majowym znalazł się w opozycji. W 1930 r. aresztowano go i sądzono podczas tzw. procesu brzeskiego. Następnie udał się na emigrację, z której powrócił w 1939 r. Po wybuchu II wojny światowej został aresztowany przez Niemców. Zmarł w 1945 r. po ciężkiej chorobie.

pracy organicznej. Ponadto tematyka ludowa stała się popularna wśród pisarzy – fascynacja społeczeństwa obyczajowością chłopską przyczyniła się do przyznania w 1924 r. Władysławowi Reymontowi Nagrody Nobla w dziedzinie literatury za powieść *Chłopi*.

■ SPRAWA ROBOTNICZA

Początek partiom socjalistycznym i socjaldemokratycznym dała walka z wyzyskiem robotników. Socjaliści prowadzili dla tej grupy społecznej akcje edukacyjne, a także organizowali strajki i manifestacje, podczas których wysuwano żądania ośmiogodzinnego czasu pracy, praw politycznych, powszechnej i darmowej edukacji. W 1892 r. w Paryżu powołano Polską Partię Socjalistyczną. Jej działacze za główny cel obrali odzyskanie niepodległości, a następnie – po zwycięstwie w wyborach – przeprowadzenie reform socjalistycznych. Przedstawicielami tego ruchu byli wybitni politycy, tacy jak **Józef Piłsudski**, **Stanisław Wojciechowski**, drugi prezydent II Rzeczypospolitej, czy **Jędrzej Moraczewski** – pierwszy premier II Rzeczypospolitej. Obok socjalistycznego nurtu niepodległościowego istniał też nurt internacjonalistyczny reprezentowany m.in. przez Różę Luksemburg. Jego zwolennicy głosili potrzebę obalenia kapitalizmu drogą międzynarodowej rewolucji proletariackiej, która zniósłaby własność prywatną przyczyniającą się do powstawania niesprawiedliwości społecznej. Zgodnie z tą koncepcją powszechna rewolucja socjalistyczna miała ogarnąć cały świat kapitalistyczny, dlatego walka o odzyskanie niepodległości była zbędna.

ŹRÓDŁA I INTERPRETACJE

PROGRAM PARYSKI PPS

W 1892 r. powstała w Paryżu Polska Partia Socjalistyczna. Podczas zjazdu założycielskiego opracowano jej program polityczny.

Sto lat mija od chwili, w której dawna Rzeczpospolita Polska, napadnięta przez trzy sąsiednie mocarstwa, nie była w stanie wytworzyć ze swojego łona dostatecznej siły odpornej najazdowi. Z utraceniem bytu państwowego, z wygaśnięciem czynnego, państwowego życia narodowego rozwoju naszych stosunków społecznych powstrzymał się, a kraj cały cierpiał z powodu nieudolności naszych klas rządzących. [...] Kiedy ostatni bojownicy sprawy polskiej z pogardą rzucali w oczy caratowi zwycięskiemu okrzyk: „Jeszcze Polska nie zginęła”, oni bezwiedni przedstawiciele stanu szlacheckiego nie rozumieli może, że dopiero na gruzach ich Polski, Polski szlacheckiej, powstanie nowa, o przyszłości pewnej, o sile niezwyciężona – Polska socjalistyczna. [...] By nowe szeregi Polski rewolucyjnej, by polska partia socjalistyczna mogła rychło zebrać siły narodowe i poprowadzić je do zwycięstwa, musi ona być świadomą swych celów i swych dróg. [...] Jako samodzielna partia robotnicza, opierająca się na zbiorowej akcji mas pracujących, dobijać się będzie:

A. pod względem politycznym:

Samodzielnej Rzeczypospolitej demokratycznej, opartej na zasadach

następujących:

2) całkowite równouprawnienie narodowości wchodzących w skład Rzeczypospolitej na zasadzie dobrowolnej federacji [...];

4) równość wszystkich obywateli kraju bez różnicy płci, rasy, narodowości i wyznania;

5) zupełna wolność słowa, druku, zebrań stowarzyszeń; [...]

7) bezpłatne, przymusowe, powszechne, całkowite nauczanie; dostarczanie uczącym się środków utrzymania przez państwo.

B. pod względem ekonomicznym:

1) Prawodawstwo pracy:

1) ośmiogodzinny dzień roboczy, stała 36-godzinna przerwa co tydzień;

2) minimum płacy roboczej;

3) równa płaca dla kobiet i mężczyzn przy równej pracy;

4) zakaz pracy dzieci do lat 14, ograniczenie pracy niedorosłych (od lat 14 do 18) do sześciu godzin na dobę; [...]

7) zabezpieczenie państwowe w razie wypadków, braku pracy, choroby i starości [...].

Źródło: A. Malinowski, *Materiały do historii PPS i ruchu rewolucyjnego w zaborze rosyjskim 1893–1904*, t. 1, Warszawa 1907, s. 8–15.

? PRACA ZE ŹRÓDŁAMI

1. Omów stosunek PPS do historii Polski i idei odrodzenia państwa polskiego.
2. Przedstaw postulaty wysuwane przez polskich socjalistów.

Działacze Polskiej Partii Socjalistycznej spotkali się podczas zjazdu II Międzynarodówki w Londynie. W młodości w PPS działali późniejsi przywódcy odrodzonej Polski – widoczni na fotografii Ignacy Mościcki (pierwszy z lewej) i Józef Piłsudski (siedzący pośrodku).

■ fotografia, Wielka Brytania, 1896 r.

W pomoc dla najsłabszych grup społecznych zaangażowali się także czołowi pisarze i publicyści z Bolesławem Prusem oraz Stefanem Żeromskim na czele. Starali się oni opisywać w swoich pracach trudną sytuację nizin społecznych oraz przekazywać wiedzę na temat pracy organicznej.

■ O PRAWA KOBIEC

Zmiany społeczne zachodzące w XIX w. przyczyniały się do wzrostu pozycji kobiet w Europie. Liczny udział mężczyzn w powstaniach narodowych oraz dotyczące ich represje spowodowały, że kobiety musiały się usamodzielnić. Zaczęły odgrywać wówczas coraz większą rolę w rodzinach, angażowały się w działalność społeczną i polityczną, a także głosiły hasła dotyczące równouprawnienia obu płci. Aktywistki popierające tę nową ideę najczęściej nazywano **emancypantkami**, choć określano je również jako siłaczki, wyzwolenki lub sufrażystki.

Wraz z upowszechnieniem idei równouprawnienia zwiększał się dostęp kobiet do edukacji. W 1882 r. w Warszawie został zorganizowany tzw. **Uniwersytet Latający**. Jego nazwa wywodziła się od tego, że nie miał on stałej siedziby, a kursy odbywały się w konspiracji przed władzami carskimi w domach prywatnych. Na „Uniwersytecie Latającym” kształciła się m.in. Maria Skłodowska-Curie, która później kontynuowała studia i badania naukowe w Paryżu. Była ona pierwszą kobietą uhonorowaną Nagrodą Nobla – w 1903 r. z fizyki za badania nad zjawiskiem promieniotwórczości, a w 1911 r. w dziedzinie chemii – za uzyskanie radu oraz badania nad właściwościami chemicznymi pierwiastków promieniotwórczych. Do dziś jest jedynym Polakiem uhonorowanym Nagrodą Nobla za dokonania naukowe.

Na przełomie XIX i XX w. władze wszystkich trzech państw zaborczych zapewniły kobietom prawo do studiowania na uczelniach państwowych. Najszerzej z tej możliwości skorzystały mieszkanki Galicji, gdzie pod koniec I wojny światowej ponad 40% studentów stanowiły kobiety. W ten sposób zyskały one dostęp do zawodów zarezerwowanych dotąd dla mężczyzn – podejmowały pracę jako lekarki, farmaceutki czy też urzędniczki.

Aż do końca I wojny światowej w zdecydowanej większości państw na świecie kobietom nie przysługiwały prawa polityczne. W niepodległej Polsce Józef Piłsudski jako Tymczasowy Naczelnik Państwa, ustalając ordynację wyborczą w listopadzie 1918 r., ogłosił, że *wyborcą do Sejmu jest każdy obywatel Państwa bez różnicy płci*. Polska stała się wówczas jednym z pierwszych państw europejskich, gdzie kobiety zyskały równouprawnienie pod względem politycznym.

Kobiety agitujące podczas kampanii wyborczej nie były rzadkością. Brały one aktywny udział w życiu politycznym II Rzeczypospolitej, wybierano je na posłanki, a ich działalność skupiała się głównie wokół spraw oświatowych i socjalnych. Pomimo prawnego równouprawnienia kobiety nie sprawowały jednak najwyższych urzędów w państwie.

■ fotografia, Warszawa, 1927 r.

POLSCY NOBLIŚCI

Nagrody Nobla są przyznawane od 1901 r. za osiągnięcia w dziedzinie literatury, nauki, a także za zasługi dla ludzi i społeczeństw. Specjalny fundusz na ten cel stworzył Szwed Albert Nobel – wynalazca dynamitu. W gronie laureatów tej prestiżowej nagrody znalazło się sześcioro Polaków.

Maria Skłodowska-Curie (1867–1934) dzięki otrzymaniu dwóch Nagród Nobla w dwóch różnych dziedzinach nauki zyskała wyjątkową pozycję w gronie laureatów. Poświęcenie i zaangażowanie, z jakimi prowadziła badania nad radioaktywnością, przyczyniły się do jej przedwczesnej śmierci. Maria Skłodowska-Curie angażowała się także w działalność społeczną. Podczas I wojny światowej zorganizowała sieć ambulansów, w których do diagnozowania rannych żołnierzy wykorzystywano promieniowanie rentgenowskie. Wniosła olbrzymi wkład w rozwój nauki i edukacji w odradzającej się Polsce. W uznaniu jej zasług pochowano ją – jako jedyną kobietę – w paryskim Panteonie, mauzoleum wybitnych osób związanych z Francją.

Henryk Sienkiewicz (1846–1916) był jednym z popularniejszych polskich pisarzy na przełomie XIX i XX w. Największy rozgłos zdobyła jego powieść *Quo vadis*. W 1905 r. został laureatem Nagrody Nobla za całokształt twórczości. Podczas uroczystości jej odebrania wygłosił przemówienie, w którym uznał swoje wyróżnienie za argument potwierdzający, że Polska wciąż żyje.

Władysław Reymont (1867–1925) w 1924 r. otrzymał Nagrodę Nobla w dziedzinie literatury za powieść *Chłopi*. Jednym z jego kontrkandydatów do tego wyróżnienia był także Stefan Żeromski.

Czesław Miłosz (1911–2004) otrzymał w 1980 r. Nagrodę Nobla w dziedzinie literatury za całokształt dorobku. Był nie tylko poetą, lecz także tłumaczem. Na początku lat 50. XX w. wyjechał z Polski do Francji jako dyplomata. Pozostał na emigracji aż do śmierci.

Lech Wałęsa (ur. 1943 r.) został laureatem Pokojowej Nagrody Nobla w 1983 r. Przyznano mu ją jako przewodniczącemu NSZZ „Solidarność” za dążenie do pokojowego rozwiązania konfliktów społeczno-politycznych w Polsce. Nagrodę w jego imieniu odebrała żona Danuta, ponieważ komunistyczne władze odmówiły mu wydania paszportu.

Wisława Szymborska (1923–2012) była poetką, tłumaczką i felietonistką. W 1996 r. została uhonorowana Nagrodą Nobla w dziedzinie literatury za całokształt swojej twórczości. Jedną z jej ulubionych form były limeryki, czyli krótkie, groteskowe wiersze.

? PRACA Z INFOGRAFIKĄ

1. Omów dokonania Polaków, którzy otrzymali Nagrodę Nobla.
2. Odszukaj w dostępnych źródłach informacje o innych obywatelach polskich nominowanych do Nagrody Nobla.

EDUKACJA MARIII SKŁODOWSKIEJ-CURIE

Maria Skłodowska-Curie w autobiografii opisała trudy, jakie w czasach jej młodości towarzyszyły zdobyciu przez kobietę wykształcenia na ziemiach polskich znajdujących się pod zaborem rosyjskim.

Urodziłam się w Polsce. Moje rodowe nazwisko – Skłodowska. Rodzice pochodzą z drobnej szlachty. W ojczyźnie mojej w tej klasie społecznej często znajdowało się wielu spokrewnionych z sobą właścicieli małych i średnich posiadłości ziemskich. Z nich właśnie do niedawna rekrutowała się przede wszystkim inteligencja polska. [...] Ojciec był doskonałym wychowawcą. Interesował się bardzo naszą nauką i umiał nią pokierować, ale warunki edukacji były trudne. Ja i siostry rozpoczęłyśmy naukę w szkołach prywatnych, a skończyłyśmy ją w rządowych. [...] Tak więc w siedemnastym roku życia opuściłam ojcowski dom, ażeby rozpocząć życie niezależne. Ponieważ normalne obowiązki nie zabierały mi całego czasu, utworzyłam małą klasę dla wiejskich dzieci, które za rządów rosyjskich nie miały się gdzie uczyć. Pomagała mi w tym najstarsza córka gospodarza domu. Uczyłyśmy małe dzieci i te starsze dziewczęta, które chciały przychodzić, czytania i pisania; puszczałyśmy też w obieg książki polskie, cenione również przez rodziców. Nawet ta niewinna praca oświatowa była niebezpieczna, ponieważ wszelka inicjatywa tego rodzaju była zakazana przez rząd i groziła więzieniem lub deportacją na Sybir. Wieczory moje poświęcałam przeważnie własnej nauce. Słyszałam, że pewnej liczbie kobiet udało się dostać do szkół wyższych w Petersburgu albo za granicą i postanowiłam przygotować się, ażeby pójść kiedyś za ich przykładem. [...] Moja samotna nauka najeżona była trudnościami. Wiadomości, jakie wyniosłam z gimnazjum, były niedostateczne, o wiele niższe od poziomu liceów francuskich. Staralam się uzupełnić je własnymi siłami za pomocą książek zebranych na chybił trafił. Przymuszałam się pracować sama i nauczyłam trochę rzeczy, które mogły mi się przydać w przyszłości. [...] Inne znów możliwości kształcenia uzyskałam

Piotr Curie i Maria Skłodowska wzięli ślub cywilny 26 maja 1895 r., a w podróż poślubną wybrali się na otrzymanych w prezencie rowerach. Małżonków łączyło nie tylko uczucie, lecz także wspólna pasja badawcza.

■ fotografia, Francja, XIX w.

przez zetknięcie się z grupą zapalanej młodzieży, zgromadzoną w celu wspólnej nauki, a zajmującą się równocześnie sprawami społecznymi i narodowymi. Było to jedno z tych ugrupowań młodzieży polskiej, które wierzyło, że cała nadzieja ojczyzny polega na wielkim wysiłku, ażeby rozwinąć siłę intelektualną i moralną narodu, i że taki wysiłek doprowadzi do poprawy jego doli. Celem najbliższym była praca nad wykształceniem własnym i nad gromadzeniem środków do szerzenia oświaty wśród robotników i chłopów. Zgodnie z tym programem postanowiliśmy urządzić kursy wieczorowe, na których każdy miał wykladać to, co umiał najlepiej. Nie potrzeba dodawać, że była to organizacja tajna, co wielce utrudniało jej działalność. Należało do niej wiele bardzo ofiarnej młodzieży, która, jak wierzę, zdolna była do naprawdę użytecznej pracy.

Źródło: M. Skłodowska-Curie, *Autobiografia*, Lublin 1990, s. 7–12.

PRACA ZE ŹRÓDŁAMI

1. Omów przebieg edukacji Marii Skłodowskiej-Curie na ziemiach polskich.
2. Przedstaw problemy, z jakimi borykały się osoby chcące prowadzić pozarządową działalność oświatową na ziemiach polskich znajdujących się w zaborze rosyjskim.
3. Oceń, jakie znaczenie dla rozwoju edukacji kobiet miały osiągnięcia Marii Skłodowskiej-Curie.

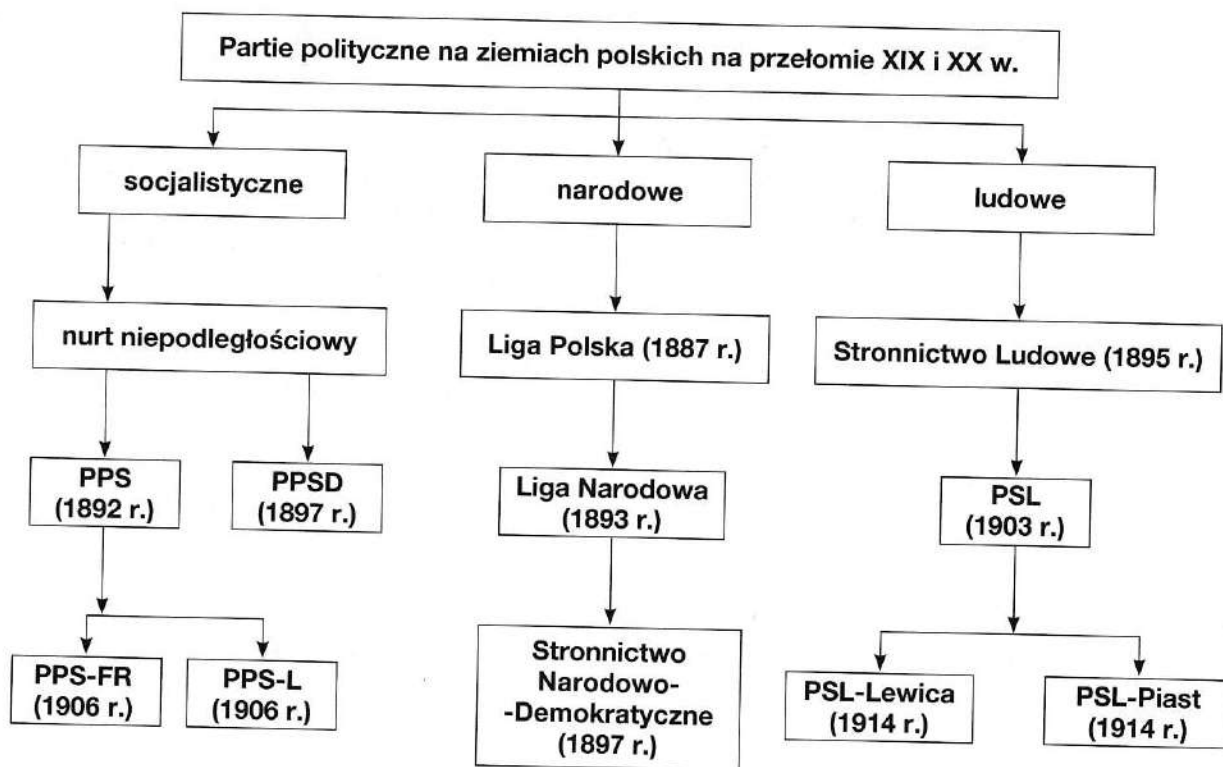
ĆWICZENIA

1. Przedstaw grupy społeczne, które ukształtowały się w XIX stuleciu.
2. Wyjaśnij, jaką rolę odgrywała inteligencja polska w drugiej połowie XIX w.
3. Odpowiedz, czy sprawa chłopska i robotnicza miały istotne znaczenie dla życia politycznego oraz narodowego. Uzasadnij swój wybór.
4. Podaj przykłady znanych Ci prac literackich poświęconych problematyce społecznej z przełomu XIX i XX w.
5. Scharakteryzuj proces walk o prawa kobiet. Czy – według Ciebie – problem ten jest wciąż aktualny?

5. Przemiany społeczne w XIX wieku

Zadanie 1.

Sformułuj na podstawie poniższego schematu trzy wnioski na temat partii politycznych działających na ziemiach polskich na przełomie XIX i XX w.

- _____
- _____
- _____

Zadanie 2.

Zapisz pod każdym z biogramów imię i nazwisko osoby, której on dotyczy.

Polityk, działacz ruchu ludowego, kilkakrotny premier Rzeczypospolitej. Reprezentował sprawę polską w parlamencie galicyjskim i austriackim. Był wiceprezesem PSL-Piast.

Polityk, publicysta, współzałożyciel Narodowej Demokracji i główny ideolog polskiego nacjonalizmu, działacz niepodległościowy. Postulował zjednoczenie wszystkich polskich ziem i uzyskanie autonomii w obrębie Imperium Rosyjskiego.

Działacz niepodległościowy i socjalistyczny, jeden z dowódców Legionów Polskich, przedstawiciel Polskiej Partii Socjalistycznej. W latach 1918–1922 był Naczelnikiem Państwa.

Zadanie 3.

Wykonaj polecenia na podstawie fragmentów tekstów źródłowych.

Tekst A

Przedmiotem tego patriotyzmu, albo, ściślej mówiąc, nacjonalizmu, nie jest pewien zbiór swobód, które dawniej ojczyzną nazywano, ale sam naród, jako żywy organizm społeczny, mający swą na podstawie rasowej i historycznej rozwiniętą odrębność duchową, swą kulturę, swe potrzeby i interesy. Polega to na przywiązaniu do tej narodowej indywidualności, do języka, kultury, tradycji, na odczuciu potrzeb narodu jako całości, na zespoleniu się z jego interesami. Jego rola nie kończy się z bliższą lub dalszą chwilą odzyskania niepodległości – ta jest dla niego jedynie etapem, poza którym praca i walka trwa dalej, posiłkując się nowymi narzędziami, nową bronią. Jednostka tu nie występuje jako walcząca o wolność jedynie – głównym jej celem jest rozszerzenie zakresu narodowego życia, pomnożenia materialnego i duchowego dobra narodu, zdobycie dla tej całości społecznej, do której należy, możliwości wysokiego stanowiska w szeregu ludów.

Źródło: R. Dmowski, *Myśli nowoczesnego Polaka*, Lwów 1903, [w:] *Wiek XIX w źródłach*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 2002, s. 431–432.

Tekst B

Pojęciem ludu obejmujemy wszystkie warstwy, zarówno wiejskie, jak i miejskie, które zajmują się pracą fizyczną czy umysłową i pracę uważają za jedyny tytuł zasług, praw i obowiązków. Lud w takim pojęciu to rdzeń narodu. Temu też polityka, która się nie troszczy o warunki bytu warstw ludowych, narodową nie jest.

Źródło: *Program Polskiego Stronnictwa Ludowego z 27 II 1903 r.*, [w:] *Wiek XIX w źródłach*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 2002, s. 433–434.

Tekst C

Pod względem politycznym [żądamy] samodzielnej Rzeczypospolitej demokratycznej, opartej na zasadach następujących: [...] 2) całkowite równouprawnienie narodowości wchodzących w skład Rzeczypospolitej na zasadzie dobrowolnej federacji; [...] 4) równość wszystkich obywateli kraju bez różnicy płci, rasy, narodowości i wyznania.

Źródło: *Szkic programu Polskiej Partii Socjalistycznej z listopada 1892 r.*, [w:] *Wiek XIX w źródłach*, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 2002, s. 411–412.

- a) Wyjaśnij, na czym polegają różnice w rozumieniu pojęcia *naród* między Narodową Demokracją, PSL i PPS.

- b) Odpowiedz, która z powyższych definicji pojęcia *naród* jest najbardziej zbliżona do koncepcji współczesnej. Uzasadnij swoją opinię.

- c) Napisz, do jakich grup ludności były skierowane programy wymienionych partii.

ND – _____

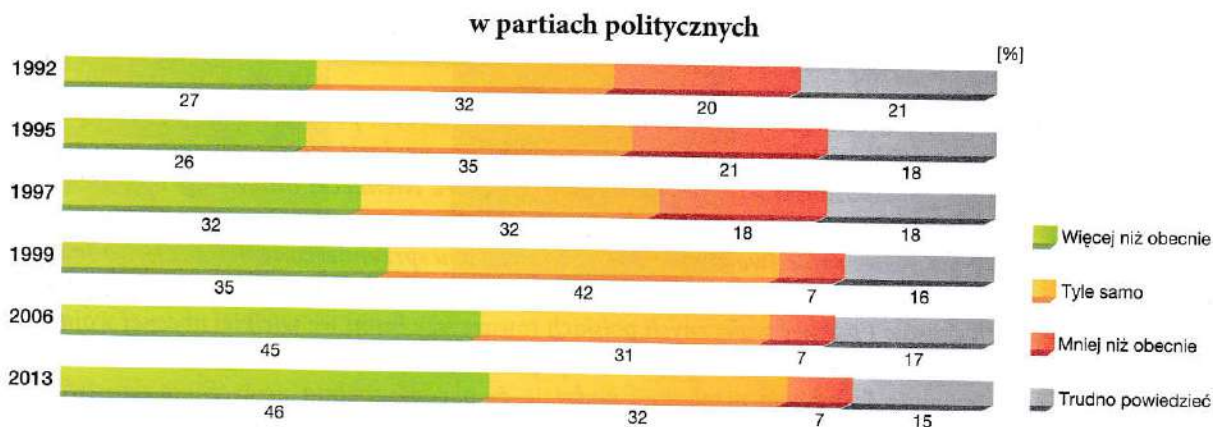
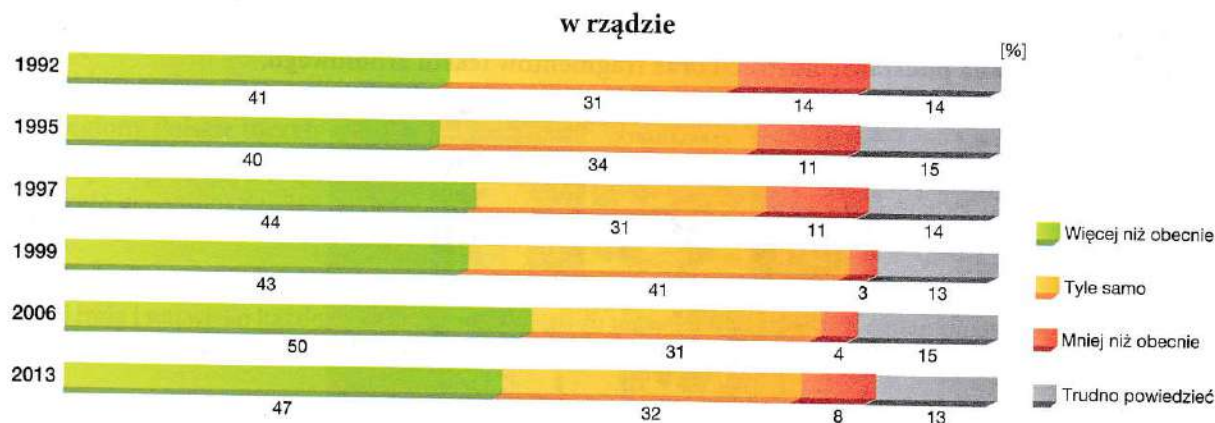
PSL – _____

PPS – _____

Zadanie 4.

W efekcie ruchu emancypacyjnego z XIX/XX w. kobiety zaczęły brać aktywny udział w życiu publicznym. Wykonaj polecenia na podstawie wyników badań CBOS.

Czy – Pani/Pana zdaniem – więcej, tyle samo czy też mniej kobiet niż obecnie powinno zajmować kierownicze stanowiska:

Źródło: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_034_13.PDF

a) Napisz, jak zmieniło się postrzeganie członkostwa kobiet w partiach politycznych na przestrzeni lat 1992–2013.

b) Napisz, czy – Twoim zdaniem – wyniki badań CBOS potwierdzają dyskryminację kobiet w życiu publicznym. Uzasadnij swoją opinię.
